

שיחות על פרשיות השבוע

פרשת שמות מעלת נושא בעול עם חבירו

משה זכה להנהגה ע"י הנשיאה בעול עם חברו

כתוב בתורה (שמות ב, כג) "ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים" וגו'. וכבר עמד הרמב"ן שם למה הזכירה התורה שהיו ימים רבים, וכתב וז"ל, ולפי דעתי, כי טעם הכתוב הזה ירמוז על הימים שהיה משה בורח מפני פרעה. כי באמת בנעוריו ברח וכו', ועל כל פנים לא הגיע לעשרים, ובעמדו לפני פרעה היה בן שמונים, אם כן עמד כמו ששים שנה בורח מפני פרעה וכו', עכ"ל. והיינו, שאין התורה מספרת לנו את כל מה שאירע למשה במשך הששים שנה, מעת ברחו מפני פרעה עד עת חזרתו למצרים לגאול את ישראל. והנה ודאי שכל ששים שנה אלו היו שנים של עליה מתמדת בעבודת ה' ויראתו, ומכל מקום לא ראתה התורה צורך לספר לנו כל אשר נעשה עמו בשנים אלו, כי אם כמה עובדות. ואם מתקופה ארוכה של חיי משה רבינו, התורה מספרת לנו רק מעשים אלו, על כרחך שיש בהם חשיבות מיוחדת, ויש להתבונן - מהי אותה חשיבות?

ונראה, שעובדות אלו קשורות לשליחותו של משה, דהיינו שעל ידי מעשים אלו אנו יכולים להבין מדוע נבחר משה רבינו ע"ה להיות גואלם ומושיעם של ישראל, ולמה זכה להיות המנהיג של כלל ישראל. וכאשר נשכיל ונעיין באותן עובדות המוזכרות בתורה, נוכל להשיג לפי ערכנו את מעלת משה רבינו. והנה הצד השווה שבכולן הוא, שמתוכן נראה איך משה רבינו נשתלם במדת נושא בעול עם חבירו (עיין שמות רבה ב, ב). וא"כ עלינו להתבונן בטיבה ומהותה של מדה חשובה זו, ונלמוד לקח לעצמנו.

וירא בסבלותם של כל אחד

כתוב בתורה (שמות ב, יא) "ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלותם". ופירש רש"י וז"ל, ויגדל משה - והלא כבר כתב ויגדל הילד, אמר רבי יהודא ברבי אילעאי, הראשון לקומה והשני לגדולה, שמינהו פרעה על ביתו, עכ"ל. והיינו שמשה היה אחד מגדולי מצרים, יושב בארמונו של מלך וממונה על ביתו, ואף שהיה יושב בכבודו של עולם, רחוק מכל צער ויגון, מכל מקום יצא אל אחיו לראות בסבלותם. וביאר הרמב"ן וז"ל, וטעם "ויצא אל אחיו", כי הגידו לו אשר הוא יהודי, והיה חפץ לראותם בעבור שהם אחיו, עכ"ל. והיינו שלא היה יציאתו של משה לשם ראייה בעלמא, כי באמת כבר היה עבדות בני ישראל דבר ידוע ומפורסם, אלא מפני הרגשת האחוה לבני ישראל רצה לראות סבלותם בעיניו. ועל דרך זה פירש רש"י בהמשך הפסוק וז"ל, וירא בסבלותם, נתן עיניו ולבו להיות מיצר עליהם, עכ"ל. והיינו שהליכתו לראות היתה כדי להשתתף בצרתם ולישא בעול עמם.

והנה איתא במדרש (שמות רבה א, כז), שמשה רבינו היה נותן כתפיו ומסייע לכל אחד ואחד מהם, עיי"ש. ולכאורה התנהגותו של משה רבינו אינה מובנת - הלא הוא היה מגדולי מצרים, ממונה על ביתו של פרעה, ואם היה רוצה לעזור לבני ישראל ולמעט צרתם, לא היה לו לצאת עליהם ולסייע לכמה יחידים עם המשא שלהם, כי מה הועיל בזה? אלא אדרבה, היה לו לישאר בארמונו של מלך, ולהשתדל בעבור אחיו ועמו כדי להקל מעליהם עול משאם. שהרי מדובר בעם ישראל שהיו למעלה משלשה מליון אנשים, א"כ כשהיה מסייע לאחד מהם לרגע קטן, הרי זה כטיפה מן הים שאינה נחשבת לכלום, וא"כ למה עשה כך, הרי כבר נתן עיניו ולבו להיות מיצר עליהם, ומה הוסיף בזה שעזר ליחידים לרגע קטן.

נשיאה בעול - להרגיש צער הזולת

ונראה, שיסודה של שאלה זו, הוא חסרון הבנה בהגדרת המדה של נושא בעול עם חבירו. ענין נושא בעול עם חבירו אינו רק הרצון לעזור ולסייע לחבירו בצרותיו, אלא עיקרו הוא הרגשת צערם של אחרים. הנה איתא בחז"ל (תענית יא, א), תניא אידך בזמן שהציבור שרוי בצער, אל יאמר אדם אלך לביתי ואוכל ואשתה ושלוש עליך נפשי וכו' אלא יצער אדם עם הציבור, שכן מצינו במשה רבינו שציער עצמו עם הציבור, שנאמר (שמות יז, יב) "וידי משה כבדים ויקחו אבן וישימו תחתיו וישב עליה", וכי לא היה לו למשה כר אחת או כסת אחת

לישב עליה, אלא כך אמר משה, הואיל וישראל שרויין בצער אף אני אהיה עמהם בצער, ע"כ. ועיין במשנת רבי אהרן (על התורה עמ' פא) ובשיחות מוסר [וכ"כ בעוד ספרים] שהוכיחו מדברי הגמ', שיש ענין להרגיש צערן של אחרים, אע"פ שאין לחבירו שום תועלת מזה. הרי מבואר שהחיוב להצטער עם הציבור אינו כדי שיהיה איזה תועלת להציבור מזה, אלא העיקר הוא להרגיש ולהשתתף בצערם. וכמו כן בזמן שידוע אדם על איזה יחיד השרוי בצער, יש לו להצטער עמו, אע"פ שאין לחבירו שום תועלת וסיוע מזה. ולכן יצא משה רבינו לראות בסבלותם של ישראל, והשתתף עמהם בצערם, והיה מסייע אותם במשאם, כדי להיות נושא בעול עמהם.

ועוד הוסיפו המפרשים, שלא די בזה שהוא מצטער על מה שחבירו שרוי בצער, אלא צריך להרגיש בצערן של אחרים כאילו צרותיהם הם ממש צרותיו שלו, ואע"פ שאין חבירו יודע מזה כלל. ולמדים אנו זה ממדותיו יתברך, שכך היא מדתו של הקב"ה, וכמו דאיתא במדרש (שמות רבה ב, ה), אמר רבי ינאי, מה התאומים הללו אם חשש האחד בראשו, חבירו מרגיש, כן הקב"ה כביכול "בכל צרתם לו צר". אמר לו הקב"ה למשה, אי אתה מרגיש שאני שרוי בצער כשם שישראל שרויים בצער, עכ"ל עיי"ש. והנה ישראל לא היו יודעים כלל שה' היה ג"כ שרוי בצער מחמת צערן של ישראל, וגם לא פדה אותם מחמת צערן, וא"כ מהו תכליתו של צער זה? - אלא על כרחך שיש ענין להיות בצער אע"פ שאין לחבירו תועלת מזה, וגם אינו יודע מזה.

אכן אף שהוכחנו שכן הוא הדבר, מכל מקום הוא צריך טעם וביאור, מהו באמת הענין להרגיש בצערן של אחרים כתכלית בפני עצמה, ולא רק כאמצעי לעזרת חבירו. ועוד צריך ביאור, מה הוא הקשר בין מעלת נושא בעול עם חבירו, לגאולתו והנהגתו של ישראל, שמשה רבינו זכה להיות הגואל והמנהיג מחמת שהרגיש בצערן של ישראל?

התורה ניתנה לכלל ולא ליחיד

ולהבין זאת יש להקדים שאלה נוספת, דהנה מדה זו של נשיאה בעול עם חבירו היא אחת מהמ"ח דברים שהתורה נקנית בהם (אבות פרק ו משנה ו). והדבר צריך ביאור, הרי כל המ"ח דברים, לכאורה הן המעלות הנצרכות ללימוד תורה,

פרשת שמות - מעלת נושא בעול עם חברו

כא

כמו תלמוד, שמיעת האוזן, ודומיהן, ומה מקומה של מעלת נושא בעול עם חברו בין קניני התורה, הלא מעלה זו שייכת לעניני בין אדם לחברו?

ועיין בפירוש דרך החיים להמהר"ל על אבות שם שפירש, "שאינו נבדל מן הכלל כאשר נושא בעול עם חברו, וראוי אל התורה שהיא אל הכלל". וכיאר כוונתו, שהתורה ניתנה לכלל ישראל ולא ליחידים, וכמו שמצינו שההקדמה למתן תורה היתה "ויחן שם ישראל נגד ההר - כאיש אחד בלב אחד" (שמות יט, ב ורש"י שם). היינו שרק ע"י זה שבני ישראל השיגו את מדריגת האחדות בשלימות גמורה - כאיש אחד בלב אחד - זכו לקבל את התורה. ושלימות זו היא מיוחדת לעם ישראל, דאמנם מצינו אצל האומות שלעתיד לבוא יעשו כולם אגודה אחת לעשות רצונו, אך עיין בפירוש הרמח"ל לתפלת ראש השנה, שביאר שאצל אומות העולם שייך רק מדריגה של "אגודה אחת", שכל אחד הוא בפני עצמו רק שקשורים ואגודים יחד, אבל לכלל ישראל יש מעלה של "איש אחד", שכמו שכל רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו של אדם עם כל הכוחות הטמונים בהם, כולם הם רק חלקים של אדם אחד, ובעצם אחד הם, רק דהיא אחדות הכוללת פרטים רבים - כך היא מדריגת אחדותו של כלל ישראל. ומאחר שהתורה ניתנה לכלל ולא ליחיד, לכן הדרך לקנותה היא להתאחד עם הכלל, ואדם הנושא בעול עם חברו הרי הוא מתאחד עם הכלל, וכפי השיעור שהאדם מתאחד עם הכלל, כפי ערך זה יש לו יותר קנין בתורה.

ולפי דבריו יש לבאר את הענין של נושא בעול עם חברו, שביארנו שצריך להצטער בצערן של אחרים אע"פ שאין לחבירו שום סיוע מזה, ואף שאין חברו יודע מזה כלום, וצערן של אחרים צריך להיות כאילו הוא צערו של עצמו. ביאר הענין הוא, דהנה טבעו של אדם הוא להיות מצטער בצער בני משפחתו, ואין זה משום שעל ידי הצער הוא מסייע ועוזר לבני משפחתו, אלא הוא דבר טבעי, שמחמת הקירוב והקשר שלו, ממילא הוא מרגיש צערו. ומאחר שכלל ישראל הם 'כאיש אחד', ממילא צריך להרגיש בצערן של אחיו בני ישראל. ומי שאינו מצטער, ומרגיש כאילו אין הדבר שייך לו, סימן הוא שאינו מכיר בעצמו שהוא חלק מן הכלל, אלא סובר שהוא נפרד מהם, ונשאר מחוץ למחנה. נמצא דמעלת נושא בעול עם חברו אינה רק מדריגה במדת החסד ובעניני בין אדם לחברו, אלא היא תוצאה מההכרה וההרגשה שהוא חלק מן הכלל, ולכן כאשר חלק מן הכלל הוא בצער, ממילא גם הוא שרוי בצער עמו.

והכרה זו של חשיבותו של הכלל, וגם ההרגשה שהוא רק חלק ממנו, שייכת בפרט לענין לימוד התורה. הרי אמרו חז"ל (תענית ז, א), הרבה למדתי מרבתי, ומחברי יותר מרבתי, ומתלמידי יותר מכולם. והיינו דהצלחת האדם בתורה תלויה באחרים, וכשהאדם לבדו בלא רב וחבר ותלמיד, אין בידו להתעלות בתורה כראוי ולהוציא מן הכח אל הפועל כל מה שטמון בו. והאדם צריך להרגיש כי כל עלייתו בתורה תלויה באחרים, והיא תלויה עד כמה הוא מכיר שהוא חלק מן הציבור, כי זהו הדרך שהקב"ה מלמד לנו את התורה, אך ורק ע"י זה שהוא בתוך הציבור.

וגם צריך לדעת, שכך היא המציאות לאידך גיסא, שכאשר האדם מתעלה בתורה וזוכה להוציא כוחותיו אל הפועל, לא רק לבדו הוא זוכה, אלא זוהי גם עליה של כל הכלל כולו, וכמו שהעיד בן עזאי על עצמו (חולין עא, א), חבל על בן עזאי שלא שימש את רבי ישמעאל, ופירש רש"י וז"ל, הפסד וחבלה היא בעולם וכו', עכ"ל. דהיינו שהכיר, שאילו זכה ללמוד ממנו והיה מתעלה יותר - כל העולם היה מתעלה עמו. ואע"ג שכל חכמי ישראל היו נחשבים כקליפת השום לגבי בן עזאי (כדאיתא בבכורות נח, א), והיינו שבן עזאי היה גדול מרבי ישמעאל, מכל מקום היתה לרבי ישמעאל איזו מעלה מיוחדת בתורתו, ועליה אמר בן עזאי שאם היה לומד מרבי ישמעאל וקונה מעלה זו, והיה מצרף מעלה זו עם שאר השגותיו הנוראים - היה עולה למדריגה גבוהה יותר בתורה, וע"י זה היה כל העולם כולו נהנה ממה שנתגדל בן עזאי.

העולה מכל דברינו, שצריך כל אחד להרגיש האחריות להתעלות, שהיא תועלת עצומה לכלל ישראל, ויש חשיבות לכלל ישראל ויחיד להועיל ולהשפיע על הכלל. והמפתח לכלל זה, הוא מעלת נושא בעול עם חברו, שמרגיש בצערן של אחרים.

א. שוב מצאתי שיסוד דברינו מבוארים להדיא בדברי רבי ירוחם זצ"ל בספר דעת חכמה ומוסר (ח"א מאמר נד), עיי"ש שגם כן ביאר על פי זה את סיפורי התורה אודות משה רבינו וגם שלכן הוי נושא בעול עם חברו ממעלת שהתורה נדרשת בהן, ותהלה לאל שכינותו לדעתו הגדולה.

היחיד והציבור מרוממים זה את זה

ונראה דבזה אנו יכולים להבין, למה זכה משה לגדולתו להיות מושיען של ישראל דוקא ע"י מעלה זו של נושא בעול עם חבירו. משה רבינו ידע היטב יסוד זה, שכלל ישראל הם כאיש אחד בלב אחד, שכולם הם כאבריו של אדם אחד, ולכל אחד ואחד יש לו תפקיד מסויים בתוך הכלל. וכאשר אחד בצער כל הכלל מרגישים את צערו, ממש כמו גוף האדם, שאם הוא בעל מום באבר אחד נחשב כל האדם כבעל מום, ואין בכלל אלא מה שבפרט. ומשום כך יש חשיבות לכל יחיד ויחיד בפני עצמו, שהרי כל הכלל תלוי בו, וכל אחד יש לו דין צבור. וכן להפך, כל יחיד תלוי בכלל כולו, ועל ידי זה כל ישראל הרי הם כאיש אחד ולב אחד ממש. ולכן לא הסתפק משה רבינו בהרגשת צערן של ישראל באופן כללי, אלא נתן עיניו ולבו להרגיש בצערן של כל אחד ואחד בפני עצמו. ועל ידי שהכיר וידע היטב את חשיבות הכלל וחשיבות הפרט ושהם תלויים זה בזה, היה נחשב כלב העם, והיה בכוחו לאחדם להיות כאיש אחד בלב אחד, ולכן זכה לגאול אותם ולהנהיגם.

וכיון שזכה משה להכרה זו, גילה לו הקב"ה שאף הוא יתברך מרגיש ומשתתף בצערן של ישראל, דישראל ואורייתא וקודשא בריך הוא חד הוא, שה' שהוא אחד, מיוחד שמו על עם אחד, וכביכול ה' מצטער על צערו של כל יחיד ויחיד מישראל בפרט, וכ"ש על צערן של כל הציבור בכלל.

ענוה - הדרך לנשיאה בעול עם חבירו

והטעם שהכרה זו אינה ברורה לכל אדם, הוא מפני שהאדם הוא בעל גאווה וחושב רק על עצמו, ואינו מכיר שהוא רק חלק ופרט מן הכלל. עלינו להתבונן בזה, ולהשיג מעלה זו של נושא בעול עם חבירו, וע"י זה נזכה לילך בדרכו של משה רבינו - נתאחד עם כלל ישראל, נזכה לקנין התורה, ונעלה את העולם כולו עמנו.

